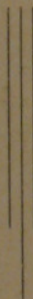
25 CENT

IN DE GREEP VAN HET BIJGELOOF

CRITISCHE BESCHOUWINGEN
OVER
OCCULTISME EN PARAPSYCHOLOGIE

DOOR
JACQUES REES

Uitgave: Boek- en Brochurehandel van het Hoofdbestuur van de
Vrijdenkersvereniging „De Dageraad", Postbus 893.
Amsterdam 1950.

In de greep van het bijgeloof.

Critische beschouwingen over Occultisme en Parapsychologie.

In en na de tweede wereldoorlog, evenals trouwens altijd in perioden van grote spanning, onzekerheid of onveiligheid, viel er een enorme, in sommige gevallen zelfs ziekelijke belangstelling voor occulte en parapsychologische verschijnselen waar te nemen. Deze belangstelling droeg kennelijk het karakter van een vlucht uit de beangstigende werkelijkheid en nam voor een deel de plaats in van het oude, verlaten of in onbruik geraakte geloof in een goddelijke voorzienigheid.

Klaarblijkelijk was (en is) hier sprake van de behoefte om de moeilijk aanvaardbare onzekerheid van het leven op de hedendaagse wereld te vervangen door een nieuw (bij)geloof, dat de mens een voortbestaan na de lichamelijke dood voorspiegelt en in het algemeen het leven op aarde van minder belang acht dan de bovenwereldlijke, bovennatuurlijke existentie als geest.

Dat de voorstellingen omtrent het bovenwereldlijke en bovenmenselijke niet beantwoorden aan wat het wetenschappelijk denken mogelijk of waarschijnlijk acht, speelt bij het aanvaarden daarvan geen enkele rol. Geen enkele vorm van bijgeloof stoort zich aan de werkelijkheid. Elk bijgeloof heeft ten doel de vervorming van de realiteit, teneinde deze aan te passen bij de menselijke wens- en droomwereld.

Het geloof in occultisme en aanverwante zaken probeert men dan weliswaar een rationeel tintje te geven, door het te hullen in de toga van de wetenschap, maar weinigen zijn bereid deze maskerade voor de werkelijkheid aan te zien.

Indien occulte en parapsychologische verschijnselen werkelijk aan een critisch, onbevooroordeeld wetenschappelijk onderzoek worden onderworpen, blijkt alras hun twijfelachtigheid of onhoudbaarheid.

De „bewijzen" van het tegendeel, ons voorgehouden door de wetenschappelijke parapsychologen vermogen ons niet te overtuigen, omdat zij te zwak zijn, op te weinig aanvaardbare feiten berusten.

Ik spreek hier over de wetenschappelijke parapsychologen en wil hieronder verstaan de ernstige onderzoekers, die hun

terrein van onderzoek tot een nieuwe tak van wetenschap hebben verklaard, waarvoor zij officiële erkenning verlangen, o.a. in de vorm van een leerstoel aan de universiteiten. Tegenover hun nogal imperialistische, zelfingenomen aanspraken kan de simpele opmerking geplaatst worden, dat het zelfstandige karakter van de parapsychologie als wetenschap nog geenszins is aangetoond. Met meer recht kan men de psychiater en de psycho-analyticus belasten met de taak achtergrond en wezen van de parapsychologische verschijnselen uit de doeken te doen.

Zelfs als eenmaal mocht blijken, dat de parapsychologie een zelfstandige plaats in de rij der wetenschappen toekomt, dan past het de parapsychologen niet, hierop nu reeds een voorschot te nemen. Het staat toch wel vast, dat thans enige bescheidenheid en voorzichtigheid de wetenschappelijke parapsychologen niet zou ontsieren.

De tijd is niet rijp voor popularisering van begrippen en verschijnselen, waaromtrent nog niets met zekerheid vaststaat.

Wanneer parapsychologen menen gerechtigd te zijn boeken te schrijven, welke kennelijk tot een lekenpubliek gericht zijn, populaire lezingen over parapsychologie te houden voor radio en volksuniversiteiten, zich in dagbladen aan uitlatingen over de parapsychologie te buiten te gaan — en dit alles is in de laatste jaren inderdaad het geval — dan stellen zij zich bloot aan het verwijt op goedkope wijze jacht te maken op een zekere persoonlijke populariteit of belust te zijn op niet te versmaden honoraria.

Voorlopig dienen de wetenschappelijke parapsychologen in studeerkamer en laboratorium de bewijzen, de argumenten, de feiten te verzamelen die hun eventueel het recht kunnen verlenen tot een triomfantelijk openbaar optreden, waartoe zij zich nu reeds zo voorbarig geroepen achten.

Verder heb ik ook andere bezwaren tegen de huidige wetenschappelijke parapsychologie, die mij geneigd maken het praedicaat wetenschappelijk in dit verband telkens tussen aanhalingstekens te plaatsen.

Voorlopig wil ik het echter hierbij laten, om te wijzen op een groep charlatans, avonturiers, gelukzoekers en bedriegers, die in de schaduw van de wetenschappelijke parapsychologie hun duister bedrijf uitoefenen.

De waarzeggers, helderzienden, psychometristen, toneeltelepathen, magnetiseurs, wondergenezers, kwakzalvers en

dergelijke lieden vinden nog steeds meer dan voldoende argeloze slachtoffers, die hen in staat stellen zich te verrijken ten koste van anderer domheid en bijgeloof.

Hun bestaan maakt het de wetenschappelijke, of laat ik in het vervolg liever zeggen „officiële" parapsychologen niet gemakkelijker, omdat men hen vaak op één lijn stelt met de bedriegers en zij zich bovendien met deze beroepsoccultisten menen bezig te moeten houden.

Dit laatste is overigens hun zaak, niet de onze.

Een derde groep tenslotte wordt gevormd door gelovige idealisten, welke elkaar gevonden hebben in spiritistische kringen, kerkgenootschappen en geloofsgemeenschappen. Gewoonlijk zijn zij te goeder trouw en van goeden wille, maar grenzenloos fanatiek in het verdedigen van hun geloof in mediums, verschijningen, geestenrijk, enz.

Over een mogelijke vierde groep van amateurs, die zich alleen wat amuseren met occulte experimenten, zonder er een geloof van te maken, spreek ik niet eens, omdat hun bestaan en werkwijzen zich aan behoorlijke waarneming onttrekken.

De amateur-occultisten beoefenen hun „sport" immers bij tijd en wijle, zonder in enig opzicht in de openbaarheid te treden. Zij wensen en zoeken geen publiciteit.

KORTE BEGRIPSBEPALING.

Alvorens over te gaan tot een bespreking van occulte en parapsychologische verschijnselen, is het nodig eerst een uiteenzetting van begrippen te geven.

Met het begrip „occult", dat ongeveer verborgen betekent, wordt dus al het voor mensen ontoegankelijke, het geheimzinnige bedoeld, dat men in verband ziet met geestverschijningen, helderziendheid, spoken, enz.

„Para" betekent naast of neven.

De parapsychologie bestrijkt het gebied, dat naast dat der tot nu toe gangbare psychologie (zielkunde) gelegen is. De parapsychologie is dus geen eigenlijke psychologie, maar ligt er vlak naast, in het grensgebied. Behandelt de gewone psychologie de normale verschijnselen en functies van de menselijke psyche (ziel), zoals het waarnemen, denken, voelen, handelen, willen en van de vijf zintuigen (gezicht, gehoor, gevoel, reuk, smaak), de parapsychologie interesseert zich veel meer voor de z.g. bovenzintuigelijke functies, voor datgene wat zich onttrekt aan denk- en natuurwetten.

De vraag, in hoeverre er dan nog sprake kan zijn van wetenschap en of de parapsychologie niet zonder meer tot (bij)geloof moet worden gereduceerd (verminderd, teruggebracht), zal ik nu nog niet beantwoorden.

De parapsychologische verschijnselen kunnen van psychische of physische (lichamelijke) aard zijn.

Tot de psychische verschijnselen rekent men de telepathie (buitenzintuigelijk contact tussen twee personen), de voorgevoelens (waartoe ook de z.g.n. voorspellende dromen behoren), het tweede gezicht, de hallucinatorische verschijnselen (hallucinatie betekent eigenlijk zinsbegoocheling), het gedachtenlezen, de helderziendheid, voorspellingen, psychometrie (het door concentratie op een voorwerp toebehorende aan een vreemde persoon in de gedachtenwereld van die persoon binnendringen en wel zodanig, dat mededelingen omtrent verleden, heden en toekomst van de persoon in kwestie verkregen worden(?). Psychometrie wordt ook toegepast met behulp van voorwerpen, die aan overleden personen toebehoord hebben).

Tot de physische verschijnselen behoren de materialisaties (wanneer het zogeheten astrale lichaam — een vaag spiritistisch begrip — zich middels een medium verdicht tot grove materie, pleegt men van materialisatie te spreken), telekinese (het verplaatsen van voorwerpen, zonder dat het medium ze zichtbaar aanraakt), spoken, klopgeluiden, lichtverschijnselen, enz.

Merkwaardig is, dat de physische verschijnselen bezig zijn in aantal af te nemen. Vroeger kwamen ze veelvuldig voor, doch de mogelijkheid van zeer scherpe wetenschappelijke contrôle, dank zij de vooruitgang van de techniek, heeft ze klaarblijkelijk bewogen geen risico's te nemen en zich geleidelijk terug te trekken.

Zij komen nagenoeg uitsluitend nog slechts voor op séances van gelovigen, waar van wetenschappelijk verantwoorde contrôle uiteraard geen sprake is.

Het is ermee gegaan als met het scheppingsverhaal en de andere wonderen in de bijbel. Hoe meer de wetenschap de onhoudbaarheid ervan kon aantonen, hoe meer de gelovigen geneigd waren hun authenticiteit (echtheid) te laten vallen en om te zetten in symboliek. Slechts zeer orthodoxen houden tegen alle redelijkheid in nog vast aan hun juistheid.

In de parapsychologische literatuur van de laatste tijd

worden de physische verschijnselen minder nadrukkelijk en uitvoerig genoemd. Er is een tendenz ze geheel naar de achtergrond te schuiven. De macht van de wetenschap werkt overal!

Anders staat het met de psychische verschijnselen, die meer kans hebben zich aan scherpe contrôle te onttrekken, gebonden als zij dikwijls zijn aan persoonlijke ervaringen en uitleg.

Het aantal gevallen van aan het licht gekomen bedrog is echter zeer groot. Het bedrog komt minstens even geregeld voor als de nog niet als zodanig ontmaskerde gevallen. De officiële parapsychologie kan zich slechts staande houden, zolang de ontmaskering nog niet volledig genoeg is.

Blijkbaar zien de officiële parapsychologen dit zelf duidelijk genoeg in, want in discussies met tegenstanders gaan zij de bedroghypothese (hypothese betekent: stelling, onderstelling) zorgvuldig uit de weg en nemen zij een zeer agressieve houding aan. Hun sterkste argument is dan gewoonlijk: „Gij zijt wetenschappelijk niet tot oordelen bevoegd. Zolang professoren en doctors van naam de echtheid der verschijnselen erkennen, hebt gij, nietswaardige leek, te zwijgen en Uw twijfel aan banden te leggen".

Een dergelijke behandeling is mij niet éénmaal, maar tientallen malen overkomen, waarbij ik dan tot mijn verwondering moest vaststellen, dat een werktuigkundige, een doctor in de medicijnen of een hoogleraar in de volkenkunde mij als hoogste autoriteiten van de officiële parapsychologie werden voorgehouden.

Deze redenering getuigt niet van overtuigingskracht, hoe vaak men ze ook tegengeworpen krijgt. Ze is ook buitengewoon zwak, wanneer men bedenkt, hoe dikwijls parapsychologen van naam het slachtoffer van — bewuste of onbewuste — bedriegers werden. O.a. was dit met William Crookes, Charles Richet, Von Schrenck-Notzing, Crawford en mevr. Bisson het geval.

„Vergissingen" van dergelijke aard weet men echter met een verdachte eensgezindheid te verdoezelen en tenslotte geheel weg te werken, ongeacht of de verschijnselen voorheen met veel verve als doorslaggevend bewijs in de parapsychologische literatuur werden geëtaleerd. Al met al moet men wel de indruk krijgen, dat ook de parapsychologen zich gedragen als gelovigen, of — zo men wil — aanhangers van een bijgeloof,

die zich onmiddellijk gekrenkt tonen, zodra zij worden tegengesproken. Iedere tegenstander behandelen zij automatisch als ketter.

Zouden beoefenaren van de bona fide wetenschappen zich zodanig gedragen, dan had het wetenschappelijk denken een kwijnend bestaan moeten leiden.

GEESTELIJKE KWAKZALVERIJ.

Het occultisme als bijgeloof tiert vandaag de dag welig, in velerlei vorm. Wie de rubriek kleine annonces in de dagbladen geregeld bijhoudt, zal ontdekken hoe brutaal er op de lichtgelovigheid van het publiek wordt gespeculeerd door telepathen, helderzienden, psychometristen, handlijnkundigen, astrologen, enz.

Zelfs ontzien de bedriegers zich niet de psycho-analyse (Zielsontleding, waarbij gebruik gemaakt wordt van de door prof. Sigmund Freud ontwikkelde leer van het onderbewuste) en de grafologie (de wetenschap der handschriftontleding) in hun operatieterrein te betrekken.

Menselijk gesproken is het zeer goed te verklaren, waarom zoveel mensen, vooral in de oorlogsjaren hun toevlucht zochten tot deze occultisten. Menigeen had bloedverwanten in gevangenis of concentratiekamp en wilde graag weten, of deze ooit in de maatschappij zouden terugkeren. Vrouwen verkeerden in onzekerheid omtrent het lot van man of kind. In hun radeloosheid zochten zij heil bij een psychometrist, die met behulp van een foto (en tegen betaling!) gaarne bereid was de ongerustheid door gunstige berichten te overstemmen. Hoeveel van deze voorspellingen door de feiten zijn gelogenstraft, is moeilijk te achterhalen. De mensen spreken gewoonlijk niet graag over hun zwakheden. Hun gezond verstand heeft nog genoeg de overhand, om hun een zekere schaamte voor het raadplegen van psychometristen bij te brengen. Het falen der psychometristen blijft zodoende grotendeels onder de dekmantel. Hun „geslaagde" consulten daarentegen genieten een bijzondere publiciteit. De verhalen erover gaan van mond tot mond, ze dragen bij tot de vestiging van de reputatie der „zieners". Er worden zoveel sprookjes rondgebazuind over de bijzondere gaven van „zieners", dat het nuttig kan zijn er hier iets meer over te zeggen.

PSYCHOMETRISTEN.

Ik heb zelf uit hoofde van mijn beroep meermalen zulke psychometristen bezocht, teneinde gegevens te verzamelen voor artikelen over de „geestelijke kwakzalverij". Mij is daarbij vooral opgevallen, hoe gewiekst deze dames en heren zijn in het haast ongemerkt uitvragen van hun slachtoffers. Zij komen op deze wijze allerlei voor hen belangrijke gegevens aan de weet, zonder dat het slachtoffer er erg in heeft, dat hij (of zij) ze heeft losgelaten. Denkt U over dit uitvragen niet te licht. Iemand, die er toe komt een psychometrist te raadplegen, verkeert meestal in een noodsituatie. Zijn geestelijk evenwicht is verstoord, hij is ten prooi aan hevige radeloosheid (en zou daarom veel verstandiger doen, als hij naar een zenuwarts ging). Hij weet niet meer, wat hij doen of laten moet. Ten overvloede is hij nog hevig geagiteerd door de ongewone situatie en de aanwezigheid van de „ziener". In deze in alle opzichten abnormale toestand komt iemand er licht toe zich bloot te geven, allerlei mededelingen omtrent zichzelf te doen en later versteld te staan, wanneer de „ziener" in staat blijkt al deze dingen te weten. De eigenlijke voorspellingen zijn bijna altijd zeer vaag en voor meer dan één uitleg vatbaar.

Is het slachtoffer achteraf in staat de in zijn geval voor de hand liggende uitleg als juist te erkennen (waarbij het zeer de vraag is, hoeveel nog van de oorspronkelijke „voorspelling" in de herinnering is achtergebleven), dan kan niemand hem meer van zijn geloof in de waarzeggerij afbrengen.

Volstrekt foutieve voorspellingen, die met de beste wil niet als min of meer juist erkend kunnen worden, vergeet men met een verbluffend gemak.

Zo gaat het ook met andere zaken: wat de mens persé vergeten wil, zinkt in het onderbewustzijn weg. Zijn wensdromen vervult hij achteraf door naar willekeur de feiten op zijn eigen wijze te zien en uit te leggen. De „ziener", die op onbegrijpelijke wijze persoonlijke feiten weet te vertellen, suggereert daarmee de juistheid van zijn voorspellingen. De slachtoffers zijn dan wel zo goed de voorspelling later naar de werkelijke feiten te verdraaien, daarmee de psychometrist onbetaalde (en onbetaalbare) reclame bezorgend.

In het algemeen is het zo, dat de mensen geloven, wijl zij geloven willen. Dit verklaart het lange leven van zonderlinge

dogma's, bijbelse wonderverhalen en allerlei dom bijgeloof.

Ook moet ik nog wijzen op de gegevens, welke het slachtoffer ongevraagd verstrekt. Verschillende uiterlijke kentekenen verraden veel, vooral wanneer de helderziende door de wol geverfd is en dat is doorgaans het geval. Een trouwring, eeltige handen, de kleding, voorwerpen, sieraden, de inhoud van portefeuille of handtasje (meestal is het nodig daaruit een foto te voorschijn te halen) enz. vertellen een scherpzinnig opmerker meer dan genoeg.

Zodra de helderziende(!) begint te spreken, verraadt het slachtoffer zich door onbewuste bewegingen (knikken of schudden met het hoofd, nerveus schuifelen met de voeten, schrikgebaren, enz.) en geeft daarmee aanwijzingen, die de ziener in staat stellen zijn verhaal zo nodig te wijzigen. Een geroutineerde helderziende is gewoonlijk handig genoeg om eventueel gemaakte (en door het slachtoffer onbewust gesignaleerde) fouten met aannemelijk klinkende verklaringen te herroepen en ongedaan te maken.

De onbewuste aanwijzingen van het slachtoffer zijn het kompas, waarop hij tijdens de voorspelling vaart, nadat hij de vaarroute uitgestippeld heeft met behulp van de op andere wijze verkregen aanwijzingen. De goede uitwerking kan men rustig aan zijn handigheid en mensenkennis overlaten.

TONEELTELEPATHEN.

De helderzienden, die geen genoegen nemen met successen in privé-consult verkregen, maar zich geworpen hebben op toneelexperimenten, zijn voor de bevordering van het bijgeloof veel gevaarlijker. Zij trekken dikwijls volle zalen. Niet zelden komen ook verslaggevers op het gerucht af, met als gevolg krantenverslagen, die door vele duizenden gelezen worden. De langs deze weg gaande gemaakte gesprekken versterken het bijgeloof slechts en prikkelen de toch al ongezonde belangstelling voor occulte zaken.

Op de avonden, waar toneeltelepathen optreden, worden trucs vertoond, die alleen voor ingewijden doorzichtig zijn. Het gewone publiek is door de bank niet bijzonder critisch. Het aanvaardt zonder meer, wat het ziet, zich niet afvragende wat de oorzaak ervan is, bereid om al het onbegrijpelijke toe te schrijven aan bovennatuurlijke vermogens. Zelden komt het voor, dat een toneeltelepaath erkent, dat hij van trucs gebruik maakt, zodat het publiek weten kan, waar het aan toe is.

Hij schept een sfeer van geheimzinnigheid om zich heen, suggereert het bezit van occulte gaven en werkt in het algemeen met een pompeuze bombast, die een voor poespas ontoegankelijk mens slechts een glimlach ontlokt.

De meest gebruikelijke truc is die van het geblinddoekte optreden. Elke amateur-goochelaar kan U laten zien, dat het voorhebben van een blinddoek voor hem geen beletsel hoeft te zijn om toch te zien. Zelfs het dichtplakken van de ogen met pleisters (hetgeen de telepathen soms door iemand uit het publiek laten doen) biedt geen enkele garantie.

Ik heb diverse goochelaars gesproken, die mij nog veel krasser staaltjes lieten zien, dan wat de toneeltelepathen presteren. De destijds, ik mag wel zeggen beroemde telepaath Maloïtz bestond het geblinddoekt en wel met een auto in pijlsnelle vaart over de boulevard van Scheveningen te rijden, tot stomme verbazing van de aanwezige journalisten. Dat hij een blinddoek met oogklepjes gebruikte, werd er natuurlijk niet bij verteld. Aan zo'n doek is niets bijzonders te zien, ieder kan hem aan een onderzoek onderwerpen. Als hij echter wordt omgedaan en de bandjes worden aangetrokken, gaat er voor beide ogen een schuifje open, dat door zwart gaas was verborgen.

Het opsporen van door het publiek ergens in de zaal verstopte voorwerpen is evenmin een wonder. Een helper, die in vingercode aanwijzingen geeft of gewoon spierlezen, wanneer de telepaath zich door iemand laat geleiden, zijn de oplossing van het raadsel.

Het lezen van briefjes in gesloten enveloppen geschiedt door er met een in alcohol (of een andere geschikte vloeistof) gedrenkt sponsje, natuurlijk onzichtbaar voor het publiek, overheen te strijken.

Blindschrijven, blindlezen en wonderlijke vertoningen met speelkaarten, alles berust op trucs.

Er bestaan firma's, die de goochelattributen en volledige beschrijving der trucs kant en klaar leveren. Als de toneeltelepathen Engels konden lezen (de heren zijn meestal nauwelijks aan het analfabetisme ontwassen, zoals ik aan de hand van brieven en handschriften heb kunnen vaststellen) waren zij in staat veel verbluffender toeren uit te halen, dan waartoe zij thans in staat blijken. Er bestaan namelijk dikke Amerikaanse handboeken voor goochelaars en toneeltelepa-

then, waarin trucs beschreven staan, die in Europa nog nimmer vertoond zijn.

Toneeltelepathie berust op trucs en niets dan trucs. In vakkringen noemt men toneeltelepathie ook wel „psychologisch goochelen", waarmee inderdaad alles gezegd is.

Des te wonderlijker is de houding van de AVRO, de enige Nederlandse omroepvereniging, welke het gepresteerd heeft een toneeltelepaath enige malen voor de microfoon te doen optreden, hem daarmee voor zijn privé-praktijk als z.g.n. paragnost onschatbare publiciteit bezorgend.

Indien vooraf verteld werd, dat 's mans wonderbaarlijke prestaties niets te maken hebben met bovennatuurlijke gaven, zou men zich alleen maar kunnen amuseren met uitzendingen van deze aard, voor zover men er de tijd en de lust voor bezit.

Pas bij een later optreden werd — nadat in de pers enige deining was ontstaan — bij de aankondiging enig voorbehoud gemaakt, echter in zulke vage en omslachtige bewoordingen, dat het grote publiek de bedoeling ervan niet alleen niet heeft begrepen, doch zelfs averechts opgevat, zoals mij herhaalde malen gebleken is. De AVRO heeft op deze wijze blijk gegeven er weinig verantwoordelijkheid ten aanzien van de geestelijke volksgezondheid op na te houden.

De telepaath slaagde er o.a. in de gestolen bontmantel van een zich in de zaal bevindende dame op te sporen. Hij wist daarbij zoveel persoonlijke bijzonderheden, die alleen aan de dame in kwestie bekend konden zijn, mede te delen, dat de zaal paf zat. Ontelbaar veel luisteraars moeten toen wel het hoofd geschud hebben en opmerkingen gemaakt in de geest van: „Zie je nou wel, er is meer tussen hemel en aarde, dan wij domme mensen bevroeden".

Later werd door de te Amsterdam verschijnende Zuider Courant onthuld, dat de dame een intieme vriendin en handlangster van de telepaath was . . .

Ook in andere opzichten vernietigde genoemd blad de reputatie van de radio-„paragnost" door opzienbarende onthullingen, die een reeks van eveneens critische artikelen uitlokte in de Noord-Amsterdammer, het Rotterdams Nieuwsblad en het Algemeen Dagblad. De AVRO werd overstroomd met verontwaardigde brieven van luisteraars. De Ducdalf kraakte voor de VARA-microfoon de beroepstelepathen. Kortom er ontstond de nodige deining. Uit tal van — mij getoonde — brieven aan luisteraars en een hoofdartikel in de

Radiobode blijkt helaas, dat de AVRO het onjuiste van zijn programmakeuze niet wenst in te zien en door wil gaan met het doen optreden van bedoelde „paragnost". Een dergelijke houding werkt het domme bijgeloof sterk in de hand, evenals de kortzichtigheid van sommige journalisten. Dikwijls is gebleken, dat journalisten even toegankelijk zijn voor het geloof in occulte gaven als het gewone publiek. Ook zij hebben zich meer dan eens door handige telepathen laten bedotten. Toneeltelepathen maken hiervan soms gebruik door een persconferentie te beleggen en de aanwezige reporters te overbluffen met een reeks van sterke stukjes. Bij voorkomende gelegenheden zijn zij dan in staat vol bravour in hun aankondigingen te vermelden „Getest door de pers" of iets dergelijks. Het gevaar van door het bijgeloof aangetaste journalisten is, dat zij op hun beurt meehelpen het geloof in de geestelijke kwakzalverij te versterken. Helaas zijn er weinig dagbladen in Nederland, waarvan vaststaat, dat zij nuchter en onbevooroordeeld over occulte aangelegenheden schrijven. De rest houdt min of meer een slag om de arm en bepaalt zijn houding naar bevind van zaken. Een, gelukkig klein, deel schrijft altijd pro.

HET SPIRITISME.

Nu een enkel woord over de gelovige idealisten, welke elkaar gevonden hebben in spiritistische kringen, kerkgenootschappen en geloofsgemeenschappen. Gewoonlijk zijn zij te goeder trouw en van goeden wille, maar grenzenloos fanatiek in het verdedigen van hun geloof.

Men zou deze brave lieden rustig hun geloof kunnen gunnen, wanneer er aan hun groepjes niet ook een bedenkelijke zijde was. De spiritistische kringen zijn namelijk het jachtterrein van beroepsmediums, -magnetiseurs, wondergenezers en z.g.n. psychologische adviseurs. Zelfs komt het voor, dat beroepsoccultisten een eigen spiritistische groep om zich heen verzameld hebben. De groep moet dan de klanten voor hun sinistere bedrijf leveren. Op de door hen middels de groep gegeven séances draaien zij de aanwezigen bewust een rad voor de ogen. Zij behoren tot de bedrogmediums, die door de bona fide spiritisten veracht en bestreden worden.

Ook bij de goedwillende spiritisten kan echter bedrog voorkomen. Personen, die zich om de een of andere reden willen doen gelden, dienen zich aan als medium en weten

soms de groep, waar zij zich binnengedrongen hebben, volkomen te beheersen. Dat zij hun mediamieke begaafdheid slechts door bedriegelijke kunstgrepen staande kunnen houden, spreekt wel vanzelf.

De spiritistische kringen bieden de psycholoog een waarnemingsveld vol van de meest interessante gevallen.

De kringen worden ten dele gevormd door zenuwpatiënten en maatschappelijke mislukkelingen, wier enige verdienste hun beroep op hun mediamieke eigenschappen schijnt te zijn.

Trouwens, vrijwel iedere spiritist geeft voor mediamiek aangelegd te zijn. Slechts weinigen slagen er echter in promotie te maken en als medium door de anderen te worden erkend.

Merkwaardig zijn ook de beschuldigingen van bedrog, die tussen de elkaar bestrijdende spiritistische kringen heen en weer vliegen, als gold het een balspelletje tussen kinderen.

Ik heb vóór mij een propagandablad van de Spiritualistische Geloofsgemeenschap, waarin het medium van een concurrerende kring wordt beticht van geknoei met geestenfoto's. Het betreffende artikel geeft een gedocumenteerd verslag van een ingesteld onderzoek. De laatste van een drietal conclusies luidt:

„3e. Eén der opnamen stelde een oude heer met baard voor. Na onderzoek bleek, dat dit portret was overgenomen uit één der spiritistische bladen van enkele jaren terug. Het portret was in dit blad geplaatst ter nagedachtenis van één der grootste pioniers op het gebied van het spiritisme."

Mij werden bedoelde krantenfoto (van de spiritistische predikant Beversluis) en de z.g.n. geestenfoto getoond. Inderdaad bleek daaruit het gesignaleerde bedrog. Voor mij als vrijdenker was dit niet nieuw, omdat naar onze overtuiging geesten niet bestaan en geestenfoto's dus onder alle omstandigheden op bedrog moeten berusten.

Bona fide spiritisten geloven echter, dat de geest van de mens blijft voortleven na de afsterving van het lichaam. De geesten (die in een soort van klassenwereld leven met rangen en standen: goede en boze, lichte en donkere geesten) hebben het vermogen in contact te treden met de levende stervelingen, altijd via de tussenkomst van mediums.

Het aantal mediums is tamelijk beperkt, zodat er altijd een enorm gedrang moet zijn in die geestenwereld om door een medium geopenbaard te worden, vooral omdat de me-

diums hoogstens enkele uren per dag zitting houden en dat nog vrijwel uitsluitend 's avonds. Aangezien het bijna altijd dezelfde geesten zijn, die door een medium vertolkt worden, blijkt hieruit de bevoorrechte positie van enkele geesten, die zij zich slechts ten koste van hun andere, niet vertolkte broeders en zusters verwerven kunnen. Een klassenmaatschappij in optima forma dus.

Het bijwonen van zo'n spiritistische séance leert, dat geesten zich aan het medium vertonen in hun vroegere menselijke gestalte, gewoonlijk gehuld in hun gebruikelijke kleding en voorzien van de hen typerende attributen, zoals een bril, een wandelstok, enz. Zij kunnen alles wat mensen kunnen, lopen, bewegen, maar één ding kunnen zij niet, namelijk **spreken.** Maar daarvoor zijn de mediums er immers.

Het schijnt er in het geestenrijk nogal materialistisch toe te gaan. Als de geesten zich doen vertolken, spreken zij over geld of andere stoffelijke zaken. Hun gesprekken zijn nogal oppervlakkig, geregelde conversatie met hen lijkt mij vrij vervelend te zijn. Eén ding is mij een raadsel gebleven, waaromtrent ik ondanks herhaalde navraag geen uitsluitsel vermocht te verkrijgen: waar blijven al die geesten? Onze aardkloot dreigt al overbevolkt te raken, maar als ik denk aan die ontelbare millioenen, die in de loop der eeuwen tot het geestenrijk toegelaten zijn, wordt het mij toch wel even benauwd om het hart. Typisch is ook, dat het spiritisme nooit enige bijdrage heeft geleverd tot 's mensen kennis van de historie. Als de geesten zich vertonen in hun laatst gedragen costuum en de herinnering aan hun aardse leven hebben bewaard, moet een medium toch genoeg omtrent gebeurtenissen, levensgewoonten, kledij enz. uit vroeger tijden aan de weet komen. Dat dit niet geschied is, pleit niet voor de spiritistische leer, het spijt mij voor de bona fide goedgelovigen, dat ik het zeggen moet . . .

Het spiritisme is niet erg oud. Het dateert van 1848, toen in het dorpje Hydesville (Verenigde Staten) de gezusters Fox in hun woning geheimzinnige klopgeluiden vernamen.

„Het verhaal luidt, dat ze op de gedachte kwamen, vragen te stellen. Afgesproken werd met de klopgeest, dat elke letter van het alfabet voorgesteld zou worden door een bepaald aantal kloppingen. De zich openbarende geest onthulde op deze wijze, dat hij de geest was van een jaren geleden in het huis vermoorde marskramer, wiens lijk in de kelder

van de woning begraven zou zijn. Inderdaad vond men bij opgraving enkele resten van een dood lichaam. De door de geest aangewezen moordenaar is echter nooit als zodanig geïdentificeerd.

Jaren later hebben de gezusters Fox, zij het ook voorbijgaande erkend, dat alles op bedrog berustte.

Dit neemt echter niet weg, dat dit feit aanleiding werd, niet alleen tot een opstand in de geestenwereld, doordat de klopgeesten als paddestoelen uit de grond rezen, maar anderzijds ook tot massale opbloei van spiritistische pogingen om deze geheimzinnige wereld te exploiteren." (Dr F. J. Tolsma „De Parapsychologie", 1950, blz. 29.)

„In 1848 werden zekere geheimzinnige klopgeluiden te Hydesville de aanleiding tot het ontstaan van het „spiritisme" dat als een reactie moet worden beschouwd op de toenmaals sterk bovendrijvende ontkenning van het (voort)bestaan der ziel" (Dr K. H. E. de Jong „De Parapsychologie", 1936, blz. 6.)

Er is dus een voor de hand liggende psychologische verklaring van de oorsprong, er is er eveneens een van het wezen van het spiritisme.

Het spiritisme bevredigt het heilsverlangen van sommige mensen, hun geloof in en behoefte aan een bevredigend hiernamaals. Daarbij komt nog, en dat is misschien het belangrijkste, 's mensen onwil om zich neer te leggen bij voldongen feiten, om voorgoed afstand te doen van geliefde doden, het hartstochtelijk verlangen om met de doden in geestelijk contact te blijven. Wanneer de betreurde dode een geestelijke leidsman is geweest, is de behoefte het contact met hem voort te zetten des te sterker.

Het spiritisme is — niet meer, niet minder — een spelletje van zelfbedrog, schuil gaande achter het mom van een religieuze overtuiging.

PARAPSYCHOLOGIE, WETENSCHAP OF GELOOF?

Het zelfbedrog komt eveneens voor bij de officiële parapsychologen, die — grotendeels wellicht onbewust — door hun studies en onderzoekingen de bevestiging van hun geloof hopen te vinden. De bovengenoemde Dr K. H. E. de Jong is spiritist, Dr Tenhaeff gelooft in een voortbestaan na de dood.

Het is hun goed recht een bepaald dogma aan te hangen, het is het onze hun publicaties te lezen met de nodige reserve.

Een wetenschappelijk parapsycholoog behoort critisch te

zijn, van huis uit een twijfelaar, een ongelovige, die slechts feiten kent en alleen voor feiten zwicht, daarbij steeds in aanmerking nemende, dat elk feit te allen tijde door een ander achterhaald en te niet gedaan kan worden. Zijn critisch ongeloof legt de wetenschapsman de plicht op van uiterste voorzichtigheid, die ik tot mijn spijt, zeker niet bij de heer Tenhaeff vermocht aan te treffen, althans niet in zijn publicaties van de laatste jaren.

Van de parapsychologie schreef Dr K. H. E. de Jong: „. . . en ook zijn de onwrikbaar vaststaande uitkomsten niet talrijk", hetgeen hem nochtans niet weerhoudt te menen: „Aangaande de religie leert de parapsychologie ons, tegenover tal van wonderbaarlijkheden een minder afwijzende houding aan te nemen dan nog bij velen mode is. . ."

Daarmee heeft hij geraakt aan één van mijn bezwaren tegen de parapsychologie.

De parapsychologie betekent voor zeer velen zijner aanhangers geloof in het wonder, dat alle denk- en natuurwetten tart en ons cultureel gesproken vele duizenden jaren terug zou voeren, indien het door alle mensen werd aanvaard. Redelijk, critisch denken zou dan zijn opgeheven, omdat het laatste woord immers altijd aan het „wonder" zou zijn.

Sinds ik het geloof in Sinterklaas en de ooievaar heb afgelegd, heeft mij nog geen nieuw verlangen naar een ander wonder besprongen. Ik blijf liever met beide benen op de bodem der werkelijkheid.

PARAPSYCHOLOGIE EN BEDROG.

De geschiedenis van de parapsychologie is een geschiedenis van zwendel en bedrog. Bijna alle grote mediums, wier experimenten de parapsychologische literatuur vullen, zijn op bedrog van min of meer ernstige aard betrapt.

Typerend is ook, dat experimenten met mediums mislukken, zodra een scherpe contrôle wordt ingesteld. Hun meest frappante resultaten hebben zij bereikt onder omstandigheden, waarbij van serieuze contrôle niet gesproken kon worden. Dit geldt zowel voor de paraphysische als voor de parapsychische verschijnselen. Onder invloed van de toegenomen contrôlemogelijkheden (dank zij de vooruitgang in de wetenschappelijke methoden) is het aantal paraphysische verschijnselen, zoals reeds werd opgemerkt, sterk verminderd.

Eerlang zullen zij zich waarschijnlijk nog slechts geregeld vertonen op spiritistische séances.

De parapsychische verschijnselen staan er iets beter voor, dank zij hun betrekkelijke oncontroleerbaarheid en sterk subjectieve oorsprong.

Hoe kan men in vredesnaam geloof hechten aan feiten, die zeer oud zijn en in zeer vage termen worden overgebracht:

„In 1862 gebeurde het volgende in het Italiaanse dorpje X. Een als zeer betrouwbaar bekend staande dame, de gravin Y, droomde op een nacht . . ."

Of (Zie: Paul Heuzé „Hoe staat het met de metapsychica", blz. 40):

„In een voorstad van New York woonde een jonge man...

„Het geval deed zich voor in Roemenië. Op een dag . . .

„Mijn grootvader . . .

„Onlangs deed een dame, die wij kenden, in een salon het volgende relaas . . .

„Een heer, die ik kende, zei 's morgens . . ."

Inderdaad wemelen de boeken over parapsychologie van verhalen, die ongeveer in deze geest beginnen. Omtrent hun betrouwbaarheid en de mogelijkheid tot contrôle kan de lezer zich dan wel ongeveer een denkbeeld vormen.

Genoemde Paul Heuzé schreef ook nog „Les morts vivent-ils?" (Leven de doden?), waarin, evenals in bovenaangehaald werkje tal van verbluffende staaltjes van bedrog worden gerapporteerd.

Hij wordt door de officiële parapsychologen zelden genoemd, zelfs in het critische boek van Dr. F. J. Tolsma ontbreekt zijn naam. Dit is typerend voor de officiële para-psychologen: tegenstanders, mislukkingen, fouten worden doodgezwegen. Onloochenbare feiten worden verdoezeld of met drogredenen onschadelijk gemaakt (Paul Heuzé, a. b. blz. 148-156).

Bedrog door mediums gepleegd, wordt dan verklaard uit vermoeidheid, gemakzucht of tijdelijk onvermogen tot voortbrenging van paranormale verschijnselen, waarbij de echtheid dezer verschijnselen dus steeds wordt gesuggereerd.

Zeer duidelijk gegoochel met z.g.n. ectoplasmata (door een medium voortgebrachte stoffelijke voorwerpen of lichaamsdelen), met geestenfoto's (waarop het raster van bij het bedrog gebruikte krantenfoto's onder een loupe zeer duidelijk zichtbaar is) wordt goedgepraat met ongelofelijk stompzinnige

argumenten, waarbij het bedrog wordt ontkend en omgezet in zijn tegendeel!

Op deze wijze is geen redelijk gesprek meer mogelijk, hetgeen alleszins de bedoeling der parapsychologen schijnt te zijn. Het „Credo quia absurdum" (Ik geloof, omdat het ongerijmd is) kan men zonder bezwaar ook op het occultisme en de parapsychologie van toepassing verklaren.

DE TOEKOMST VAN DE PARAPSYCHOLOGIE.

In het algemeen kan worden opgemerkt, dat de moderne psychologie een nog jonge wetenschap is (hoewel de psychologie als zodanig reeds door Aristoteles werd beoefend), die weliswaar bogen kan op belangrijke resultaten, maar nog op alle vragen geen bevredigend antwoord klaar heeft. Wat weten wij van de intuïtie, de sympathie, de geestdrift, de liefde, wat van de gevoelens in het algemeen? Weinig of niets.

In dit opzicht moet de beperktheid van de moderne psychologie erkend worden. Vast staat evenwel, dat de ontwikkeling voortgaat en dat eenmaal de mensheid onze inzichten met een medelijdende blik beschouwen zal, zoals wij het doen t.o.v. de in de vorige eeuw opgeld doende psychologische zienswijzen.

Er zijn nog gebieden van de menselijke psyche door de wetenschap vrijwel onontgonnen.

Merkwaardig genoeg wanen de parapsychologen zich daar heer en meester. De veronderstelling is niet gewaagd, dat met het voortschrijden van de wetenschap ook de onontgonnen gebieden bekend terrein zullen worden, hetgeen inhoudt, dat dan de parapsychologen uit hun laatste bolwerk verdreven zijn. De vraag omtrent de toekomst van de parapsychologie is hiermede genoegzaam beantwoord.

De ontoereikendheid van de hedendaagse psychologie is de bestaansgrond van de parapsychologie.

Voor zover de parapsychologie uitgaat van het wonder, van het niet-redelijke, niet-logisch verklaarbare en zich principieel plaatst op de grondslag van het onwetenschappelijk denken (dat denk- en natuurwetten tart), behoeft niemand het eerlang volledig afbrokkelen van deze „wetenschap" te betreuren, want dat zal het resultaat zijn van de groei van het zuiver wetenschappelijke denken.

Vooruitgang van de wetenschap door het redelijke denken betekent volwassen worden van de mensheid, dus ondergang

van het bijgeloof, dat een deel der mensheid nog steeds in zijn greep gevangen houdt.

Ik wil eerlijk bekennen, dat ik een tegenstander ben van de officiële parapsychologie en wel omdat de parapsychologen te zeer bereid zijn vooralsnog onbegrepen verschijnselen (voor zover ze niet bezweken onder critisch wetenschappelijk onderzoek) toe te schrijven aan oorzaken, waaromtrent niets met zekerheid vaststaat en die in alle opzichten strijdig zijn met wat door de huidige wetenschap als juist erkend wordt.

Voor zover de parapsychologie feiten vaststelt (na verantwoord critisch onderzoek) en erkent „dit schijnt moeilijk in één der bestaande schema's onder te brengen. Hiervoor weten wij geen verklaring. Mogelijk zijn we over honderd jaar daartoe wel in staat, nu nog niet" kan ik er geen enkel bezwaar tegen hebben.

Er zijn te weinig van zulke echte parapsychologische feiten om conclusies over zekere wetmatigheden te trekken. De officiële parapsychologie doet dit toch, hetgeen ik voorbarig en ook onwetenschappelijk acht.

De parapsychologie bewijst hiermede zelf onder het hoofdstuk bijgeloof volstrekt op zijn plaats te zijn. In dit opzicht past hij uitstekend in de huidige overgangstijd, die voor vele mensen moeilijk aanvaardbaar schijnt, wegens de onvermijdelijke spanningen, onzekerheid en gevaren, welke elke overgang begeleiden en die soms aanleiding zijn tot een vlucht uit de werkelijkheid in een of andere vorm van bijgeloof. Het geloof in het parapsychologische „wonder" is principieel niet beter of anders dan het primitieve geloof in weergoden en bosgeesten. Slechts de bewust levende mens, die de normen van het redelijk denken tot richtsnoer gekozen heeft, is in staat elke werkelijkheid tegemoet te treden en aan te durven. Het gezond verstand, het redelijk inzicht is de doodsvijand van elk (bij)geloof.

Augustus 1950. JACQUES REES.